

**ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА, КРИМІНОЛОГІЇ
ТА КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОГО ПРАВА**

МЕЛЬНИЧЕНКО І. П.,
слухач магістратури юридичного
факультету
(Інститут кримінально-виконавчої
служби)

УДК 343.8

**«ЕФЕКТИВНА В'ЯЗНИЦЯ»: РЕАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПЦІЇ
НА ПРИКЛАДІ СПОЛУЧЕНИХ ШТАТІВ АМЕРИКИ**

У статті розглянуто сучасний розвиток в'язничної системи Сполучених Штатів Америки. Досліджено та охарактеризовано етапи її становлення. Визначено правові засади функціонування установ виконання покарань на сучасному етапі.

Ключові слова: в'язнична система, Сполучені Штати Америки, тюремне ув'язнення, тюремне ув'язнення, Федеральне бюро в'язниць.

В статье рассмотрено современное развитие тюремной системы Соединенных Штатов Америки. Исследованы и охарактеризованы этапы ее становления. Определены правовые основы функционирования учреждений исполнения наказаний на современном этапе.

Ключевые слова: тюремная система, Соединенные Штаты Америки, тюремное заключение, тюремное заключение, Федеральное бюро тюрем.

The article deals with the development of modern prison systems of the United States. Studied and characterized the stages of its development. Determined the legal basis of functioning of penal institutions today.

Key words: prison system United States, imprisonment, imprisonment, Federal Bureau of Prisons.

Вступ. З інтеграцією України до Європейського співтовариства велика увага приділяється діяльності органів державної влади та їх реформуванню. Не обійшло стороною це і кримінально-виконавчу службу, формування концепції розвитку якої зумовлює необхідність вивчення практичного досвіду країн, що мають ефективну систему виконання покарань.

Сполучені Штати Америки є однією з найбільш розвинених країн світу з досить тривалою історією становлення установ виконання покарань. Саме ця країна є батьківщиною перших пенітенціарних систем: на початку ХІХ ст. в окремих штатах вдалося реалізувати концепцію покарання як каяття за злочин-гріх через побудову перших пенітенціаріїв. На сучасному етапі проблемам системи виконання покарання в США приділяється велика увага як зі сторони державного сектору, так і зі сторони громадськості. Це зумовлено тим, що США – країна з найбільшою кількістю «тюремного населення». Отже, має значний практичний досвід у пенітенціарній сфері.

Питанням зарубіжної пенітенціаристики, зокрема і США, приділено чимало уваги в науковій літературі. Загальний огляд системи покарань за федеральним законодавством та особливостей їх виконання подано у навчальному посібнику «Порівняльне кримінально-ви-

конавче право» [1]. У дисертаційному дослідженні М. Грекова проаналізовано засади функціонування різних рівнів та типів в'язниць [2]. Значна увага приділена проблемі переходу функцій виконання покарань у виді позбавлення волі приватним корпораціям (А. Сморгунова, Є. Радченко) [3; 4]. Окремі питання організації функціонування органів і установ виконання покарань в США розглянуто у працях О. Ігумнової, А. Марчук, Д. Ягунова та ін. [5; 6; 7]

Постановка завдання. Метою даної статті є характеристика в'язничної системи США та визначення засад функціонування установ виконання покарань у виді позбавлення волі.

Результати дослідження. У США застосовуються наступні види покарань: смертна кара, позбавлення волі, пробація, штраф. Позбавлення волі може бути призначено на різні строки, причому через систему абсолютного складання покарання за сукупністю злочинів ці строки набагато перевищують середню тривалість життя, наприклад, строк більше 120 років або засудження на два довічних ув'язнення. Встановлюється можливість винесення невизначених вироків, де покарання передбачається в межах якогось строку з наданням особливим комісіям або навіть адміністрації установи права вирішувати питання про умовно-дострокове звільнення [8].

У США два рівні тюремних систем: федеральний та тюремні системи штатів. Фактично самостійною в'язничною системою вважаються корпорації приватного тюремного сектору. Так, на офіційному сайті Американої корпорації виправних закладів (Corrections Corporation of America) вказано, що вона є п'ятою за розмірами кримінально-виконавчою системою в країні (випереджають її лише федеральна система та в'язниці системи 3 штатів) [3, с. 156].

Управління федеральними в'язницями здійснює Федеральне бюро в'язниць, підпорядковане Міністерству юстиції. Федеральні тюрми призначені для утримання засуджених за федеральними законами. До федеральних місць ув'язнення відносяться й виправні установи для осіб, які не досягли 21 року.

Тюремні системи штатів існують самостійно. Структура управління тюремною системою одного штату не схожа на структуру іншого. Місця ув'язнення знаходяться в подвійному підпорядкованні. Безпосереднє керівництво здійснюють муніципальні органи, зокрема шерифи, а також управління в'язниць всього округу.

Установи виконання покарань діляться на три основні типи. Перший – максимального рівня безпеки (maximum security), де утримуються засуджені, які вчинили тяжкі та особливо тяжкі злочини, як правило, повторно. В'язниці максимального рівня безпеки організовані таким чином, щоб ізолювати засуджених, використовуючи високі (до 10 м.) паркани й стіни, що охороняються, камери, оглядові вишки, озброєних наглядачів, електрифікований периметр, лазерні детектори, електронні та пневматичні замки, рентгенівські установки, системи телевізійного спостереження, комп'ютерні системи інформування та інші технології. Ув'язнені, як правило, проводять 23 години на добу у своїх камерах. Упродовж години, що їм відводиться для проведення часу за межами камери, вони можуть прийняти душ або займатися фізичними вправами.

Другий тип – в'язниці середнього рівня безпеки (medium security). Вони дуже схожі на попередні, але засуджені мають більше можливостей для відвідування загального прогулянкового двору, бібліотеки, душових і т.д. Оскільки на відміну від в'язниці максимального рівня безпеки, засуджені тут не перебувають постійно в камерах. Істотним елементом розпорядку дня стають перевірки наявності в'язнів, які проводяться до чотирьох разів на день. Дані установи мають дворівневу загороджу замість трирівневої у попередніх установах.

Третій тип – в'язниці мінімального рівня безпеки (minimum security). Засуджені розміщені в гуртожитках, мають можливість пересуватись в середині периметру і заходити практично у всі частини території, на якій вони перебувають. Часто такі в'язниці не мають загорожі, а якщо вона й присутня, то не замикається; контроль здійснюється за допомогою шиккування та перерахунку засуджених [9].

Найпоширенішою програмою реабілітації засуджених в установах середнього й мінімального рівня безпеки є: психіатричні послуги, освіта (шкільні та університетські програ-

ми), професійна підготовка, алкогольна й наркотична реабілітація, користування бібліотекою, заняття в релігійних групах [1, с. 107].

Необхідно зазначити про роботу досудових центрів утримання під вартою – джейлів (jaile). Дані установи призначені для утримання обвинувачених чи підсудних, а також засуджених до позбавлення волі строком до 1 року. Щорічно через досудові центри утримання під вартою проходить близько 8,6 млн. громадян. 2/3 всіх джейлів мають наповненість в середньому 50 затриманих.

Засади діяльності та функціонування даних установ розглянемо на прикладі «jail» округу Пеннінгтон, що розміщується в м. Рапід Сіті у Південній Дакоті. У даному окрузі першу досудову в'язницю було відкрито в 1883 р., у часи, коли округ переживав «золоту лихоманку» [10]. У даний час установа розміщується в новій будівлі. На її будівництво округ витратив близько 2 млн. \$.

Як зазначено на офіційній сторінці даної установи, її завдання полягає у захисті суспільства від злочинців шляхом утримання в'язнів у контрольованих умовах, які є безпечними, гуманними, економічно ефективними та забезпечують належний та ефективний нагляд за обвинуваченими, підсудними та засудженими з використанням принципу прямого нагляду і національних стандартів. У даний час округ Пеннінгтон має можливість утримувати близько 526 осіб, які перейшли межу закону з належним матеріально-побутовим і санітарно-гігієнічним забезпеченням [10].

Що стосується неповнолітніх, то вони відбувають покарання у виправних установах. Вони діють на федеральному рівні, на рівні штатів та місцевому рівні. Залежно від ступеню ізоляції вони поділяються на: 1) центри тимчасового ув'язнення; 2) притулки; 3) діагностичні центри; 4) «групові будинки» і 5) школи тренінгу; 6) спеціальні ранчо, ферми і табори. Установи для неповнолітніх підпорядковуються спеціальному органу – Дитячому бюро («Children's Bureau») [11].

Що стосується відбування покарання неповнолітніми в межах спеціального ранчо, ферми чи табору, то слід зазначити, що даний вид покарання виконується працівником пробації, і неповнолітній поміщається до такого закладу в межах округу, в якому він проживає. Відбування покарання в ранчо, фермі чи таборі передбачає виконання різного виду роботи. Характер робіт залежить від віку неповнолітнього. Праця оплачується та відшкодовуються збитки, що були спричинені злочином. У спеціальному ранчо може утримуватися не більше 125 дітей. Дані установи створюються для того, щоб забезпечити належні умови відбування покарання з урахуванням соціального статусу неповнолітніх [12].

Як вже було зазначено вище, особливістю в'язничної системи США є значний відсоток приватних тюрем. У США вони є невід'ємним механізмом виконання покарання. Держава без заперечень передає їх корпораціям, які самостійно приймають на роботу наглядачів, підтримують в'язничний режим і одночасно розвивають тюремне виробництво.

Корпорація виправлення Америки (ССА), заснована в 1983 р., була одною з перших компаній, яка сприяла приватизації тюрем. Аргументом для цього було те, що приватні компанії могли будувати в'язниці і управляти ними з меншими затратами, на відміну від державних.

Тюремний департамент розглядав компанію з приватизації в'язниць недоцільною, але з часом багато хто змінив свою позицію. Велика кількість тюремних вироків привела до переповнення в'язниць.

Корпорація виправлення Америки – беззаперечно найбільша компанія у в'язничній системі, вона контролює більше половини всіх ув'язнених у приватних тюрмах США. Дана корпорація використовує шосту по величині систему в'язниць в країні і працює над поширенням таких тюрем в Англії, Австралії.

Як і інші компанії, Корпорація виправлення Америки проектує і будує свої в'язниці таким чином, щоб із самого початку можна було замість охорони використовувати відеокамери та згруповані тюремні камери, які б потребували менших затрат. Секрет дешевого управління полягає в тому, щоб мати мінімальне число персоналу, що здійснює нагляд

за максимальною кількістю засуджених [13]. Прикладом є в'язниця в Лоуренсвіллі, в якій кімната управління дозволяє охороні одночасно спостерігати за трьома блоками по 20 засуджених у кожному. Вікна в кімнаті, розташованій на підвищенні, дають можливість безперешкодно оглядати кожний блок камер, розташованих знизу. Високотехнологічна панель у центрі приміщення може відкрити будь-які двері за допомогою простого натискання на кнопку. Так, за 750 засудженими спостерігає п'ять охоронців удень, і два – у нічний час [1, с. 33].

Основою діяльності даної системи є утворення певних компаній, що укладають контракт із певною в'язницею або ж, як варіант, побудування за власні кошти нової і управління нею. До послуг, які надає дана компанія, належать: нагляд і контроль за засудженими, медичне забезпечення, матеріально-побутове забезпечення, підбір персоналу. Компанія також має право укладення довгострокового контракту з можливістю викупу в'язниці, яка є у віданні штатів. Особливістю приватних в'язниць є те, що компанія, яка займається «тюремним бізнесом», веде відбір ув'язнених – для менших затрат при виконанні своїх функцій. У випадку перепоვნення державних в'язниць компанія може запропонувати послугу на часткове переведення ув'язнених під свій контроль. Усі послуги, які надає компанія, виконуються за встановлену плату. Порядок та умови відбування покарання в даних установах здійснюються у відповідності із законодавством.

Ефективність діяльності приватних тюрем, на відміну від державних, полягає в меншій затраті коштів на їх обслуговування. Економія коштів від приватного в'язничного сектору може складати від 5% до 15%, на відміну від державних. Ще однією із ознак ефективності є швидка та з фінансового боку більш економічна побудова нових тюрем, що є досить важливим у країні зі зростаючою кількістю ув'язнених. Позитивним є те, що з'являється велика кількість робочих місць, а також збільшується бюджет держави за рахунок оплати податку [14, с. 21].

Отже, функціонування приватних тюрем у США є ефективною системою. Ефективність приватних тюрем визначається у тому, що, по-перше, затрати на перебування ув'язнених є значно меншими, ніж у державних в'язницях; по-друге, поліпшується економіка держави за рахунок сплати відповідного податку за функціонування приватних тюрем; по-третє, з'являються нові робочі місця для населення за рахунок створення приватних в'язниць.

Суттєвою проблемою в діяльності приватних в'язниць стала експлуатація праці засуджених. Так, у 1983 р. в США була створена одна з перших і найбільш потужних приватних компаній у тюремному секторі економіки – Corrections Corporation of America (CCA). Дані компанія входила в десятку найбільш прибуткових компаній на Нью-Йоркській фондовій біржі. Прибутковість тюремних корпорацій призвела до того, що власникам фірм стало вигідно переводити виробництво в тюрми.

Приватні в'язниці, в першу чергу, націлені на отримання прибутку, тому вони зацікавлені в нових засуджених, в обвинувальних вироках, де призначалося б покарання у виді позбавлення волі, у збільшенні термінів ув'язнення тощо. Оплата праці визначається самою компанією, і досить часто ці ставки набагато менші тих сум, які виплачують державні в'язниці. У ряді випадків низький рівень підготовки персоналу проявлявся в знущаннях над ув'язненими. Дуже часто відбувалося порушення прав засуджених, а також тримання їх у неналежному санітарно-гігієнічному та матеріально-побутовому забезпеченні.

Прикладом є одна з в'язниць штату Міссісіпі. Установа, в якій утримувалися особи з психічними розладами, перебувала у віданні GEO Group, пізніше була передана іншій приватній компанії – Management and Trading Corporation. У позові, поданому правозахисниками 2013 р., зазначалося, що засуджені утримуються в жахливих умовах, їх права щодня порушуються, а життю і здоров'ю загрожує небезпека [15].

Як бачимо, система приватних тюрем може бути прийнятна лише за умови суворого й ефективного контролю з боку держави за їх діяльністю: організацією робіт, персоналом, умовами та режимом утримання.

Висновки. Таким чином, проаналізувавши пенітенціарну систему США, слід зазначити, що вона бере свій початок із пенсільванської та обернської пенітенціарних систем.

Саме вони стали основоположними в сучасній пенітенціарній системі світу, в тому числі і США. Що стосується безпосередньо системи виконання покарання, то слід зазначити, що тюремна система штатів існує самостійно від федеральної, і це є особливістю даної системи. Значне місце в системі виконання покарання США займають приватні тюрми, які є ефективною системою, де особи, які перейшли межі закону, відбувають покарання. Саме це дає можливість багатьом державам світу запозичувати досвід функціонування пенітенціарної системи США. Оскільки у сьогоденні пенітенціарна система України перебуває на етапі реформування, цей досвід буде досить актуальним.

Список використаних джерел:

1. Богатирьов І.Г. Порівняльне кримінально-виконавче право : [навч. посібник] / [І.Г. Богатирьов]. – К. : Інститут кримінально-виконавчої служби, 2013. – 140 с.
2. Греков М.Л. Тюремные системы: состояние, перспективы : дис. ... кандидата юридических наук : 12.00.08 / М.Л. Греков. – Краснодар, 2000. – 195 с.
3. Сморгунова А.Л. Стратегии контроля над преступностью в США и Великобритании: приватизация тюрем / А.Л. Сморгунова // Известия Российского государственного педагогического университета им. А.И. Герцена. – 2007. – Выпуск № 46. – Том 9. – С. 149–158.
4. Радченко Е.П. Международный опыт формирования и функционирования систем частных тюрем / Е.П. Радченко // Известия Иркутской государственной экономической академии (Байкальский государственный университет экономики и права) (электронный журнал). – 2013. – № 2. – С. 26–26.
5. Игумнова О.В. Современные тенденции в развитии пенитенциарных систем англоговорящих стран (по материалам американских, британских, канадских, австралийских и ирландских СМИ) / О.В. Игумнова // Вестник Кузбасского института. – 2014. – № 3(20). – С. 38–46.
6. Марчук А.І «Американська концепція» Класифікації та категоризації засуджених до позбавлення волі / А.І. Марчук // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. Юриспруденція. – 2014. – № 8. – С. 235–238.
7. Ягунов Д.В. Пенітенціарна система України: історичний розвиток, сучасні проблеми та перспективи реформування : [монографія] / [Д.В. Ягунов] ; Державна пенітенціарна служба України. – 4-те вид., перероб. та доп. – О., 2011. – 446 с.
8. Бажанов М.І. Кримінальне право України: Загальна частина : [підручник для студентів юрид. спец. вищ. закладів освіти] / [М.І. Бажанов, Ю.В. Баулін, В.І. Борисов]. – Київ : Юрінком Інтер 2001. – 416 с.
9. Studu.com [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://study.com/academy/lesson/prison-security-levels-characteristics.html>.
10. Pennington County Jail [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.pennco.org/index.asp?SEC=4C2239EA-B530-4407-A9D1-04C16DA312EB&Type=B_BASIC.
11. www.aclu.org [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.aclu.org/end-juvenile-life-without-parole>.
12. Marcus Nieto County Probation Camps and Ranches for Juvenile Offenders/ Marcus Nieto//California Research Bureau, California State Library – 2008. – P. 13–34.
13. Cca.com [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.cca.com/our-history> (дата звернення 30.03.2016).
14. Martin P. Sellers The History and Politics of Private Prisons: a comparative analysis / Martin P. Sellers // USA, 1993. – 133 p.
15. Тищенко М. «Частная зона: как зарабатывают на содержании уголовников?» від 23.04.15 року / М. Тищенко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://slon.ru/posts/50746>.

